ולא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכם מה לבת בנו שכן יפה כחה במקום האחין תאמר בבתו שהורע כחה במקום אחין ונצחום ואותו היום עשאוהו יום טוב [1]ויאמרו ירושת פלטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל אמר רבי יצחק דבי רבי אמי מלמד שהתנו על שבט בנימין שלא תירש בת הבן עם האחין [א]אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי כל שאינו מניח בן ליורשו הקדוש ברוך הוא מלא עליו עברה כתיב הכא [2]והעברתם את נחלתו וכתיב התם [3]יום עברה היום ההוא [4]אשר אין חליפות למו ולא יראו אלהים רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי חד אמר כל שאינו מניח בן וחד אמר כל שאינו מניח תלמיד תסתיים (א) רבי יוחנן דאמר תלמיד דאמר [ב]רבי יוחנן דין גרמיה דעשיראה ביר תסתיים דרבי יוחנן דאמר תלמיד ומדרבי יוחנן אמר תלמיד רבי יהושע בן לוי אמר בן [ג]והא רבי יהושע בן לוי לא אזיל לבי טמיא אלא לבי מאן דשכיב בלא בני דכתיב [5]בכו בכה להולך ואמר רב יהודה אמר רב להולך בלא (ב) בן זכר אלא רבי יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד ומדר' יהושע בן לוי הוא דאמר תלמיד רבי יוחנן אמר בן קשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן לא קשיא הא דידיה הא דרביה: סימן הדד עני וחכם: דרש רבי פנחס בן חמא מאי דכתיב [6]והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא מפני מה בדוד נאמרה בו שכיבה וביואב נאמרה בו מיתה דוד שהניח בן נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה ויואב לא הניח בן והכתיב [7]מבני יואב עובדיה בן יחיאל אלא דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה דרש ר' פנחס בן חמא קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות שנאמר [8]חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי וקא אמרי ליה חבריה [9]השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני דרש ר' פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנא' [10]חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה: זה הכלל כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין והאב קודם לכל יוצאי ירכו: בעי רמי בר חמא אבי האב ואחי האב כגון אברהם וישמעאל בנכסי עשו איזה מהן קודם אמר רבא [ו]תא שמע האב קודם לכל יוצאי ירכו ורמי בר חמא

אגב

לא תהא תורה שלמה שלנו כו'. איני צריך לדחותך בקש. ומיהו מעיק"ר לא היה חפץ לגלות לו טעמו של דבר דאסור לגלות להם טעמי תורה: **כשיחה בטלה שלכם.** קל וחומר שאתם דנין מעצמכם שיש עליו תשובה מה לבת בנו שיפה כחה במקום אחין שיורשת במקום אביה כגון בנות צלפחד שירשו בנכסי חפר אבי אביהן עם בני חפר שנאמר נתן תתן להם אחוזת נחלה בתוך אחי אביהן [במדבר כז]: **תאמר בבתו שהורע כחה אצל האחין.** כשם שאינה יורשת עם אחיה בנכסי אביה כך אינה יורשת עם בת אחיה. בוא וראה שבנות צלפחד ירשו בנכסי חפר ולא לקחו בני חפר ובנות חפר כל נכסי חפר נמצאת בת הבן קודמת לבת דהיינו בנות צלפחד שקדמו לבנות חפר: **ואותו היום.** שנצחום כ"ד בטבת היה: **שלא תירש בת הבן עם האחין.** של בן אלא האחין יורשין כל נכסי האב ואפילו חלק שהיה ראוי לאחיהן המת לפי שבאותו מעשה דפלגש בגבעה מתו במלחמה כל שבט בנימין ואפילו הנשים כדכתיב [ד]מה נעשה לנותרים לנשים כי נשמדה מבנימין אשה ולא נותר מהם כי אם שש מאות שנשאו נשים ארבע מאות מבנות יבש גלעד ומאתים שחטפו מבנות שילה ונמצא כל ארץ בנימין לשש מאות איש לפיכך באותו העת מגיע (ג) אחד מן הנחלה לאשה אחת הבאה לירש ואם תנשא לשבט אחר נמצאת נגרעת נחלת שבט בנימין לפיכך התקינו דהיכא דיש בנים יורשין את אביהם דלא מיעקרא נחלה מבני המת התנו שלא תירש בת הבן עמהן דהפקר ב"ד הפקר אבל אם לא הניח בנים אלא בנות [ה](לשם גם הבנות) גם בת הבת תירש עמהן דלא ניחא ליה למת שתעקר נחלתו מזרעו אי נמי היכא דליכא בנות ובת הבן תירש בת הבן את כל הנכסים ומסתמא היו נזהרות שלא להנשא לשבט אחר פן תסוב הנחלה לשבט אחר והכי משמע קרא ויאמרו לתת הירושה לפלטת בנימין כלומר לבנים הנקראים על שבט בנימין ולא לבת הבן שיכולה להנשא לשבט אחר ונעקרה נחלה מבנימין: ה"ג **מלא עליו עברה.** כפירוש רבינו חננאל כלומר שונא אותו: **חליפות.** חליפין ממלא מקומו: **דין גרמא דעשיראה ביר.** נשאר אלו בן אחד מבניו וכו היה מנחם למרי נפש האבלים שהשן של מת איננו טמא דתנן באהלות פרק ג' (מ"ג) כל שבמת טמא חוץ מן השניים והשיער והצפורן ובשעת חיבורן הכל טמא. וכיון דרבי יוחנן לא הניח בן אם איתא דסבירא ליה דמי שלא הניח בן נקרא לא ירא אלהים לא היה אומר (ד) לבריות דין גרמא דעשיראה ביר דאמרינן בעלמא (ברכות דף לד:) חציף עלי מאן דמפרסם חטאיה כדכתיב [תהלים לב] אשרי נשוי פשע כסוי חטאה: **לא הוה עייל לבי טמיא.** לבית המת להתאבל עליו כדתנן (אהלות פ' טו מ"ג) בית מלא טמיא מלא מתים לפי שלא היה רוצה להתבטל מלמודו: **הא דידיה.** דין גרמא כו' דסבירא ליה כר' יהושע בן לוי זה שלא הניח תלמיד: **הא דרביה.** מאי דאמר זה שלא הניח בן ולא סבירא ליה: **קשה עניות כו'.** וצריך למיבעי רחמי. ואגב גררא דדרשות דר' פנחס בר חמא נקט ליה הכא: **כי יד אלוה וגו'.** היינו נ' מכות שהרי במצרים דכתיב ביה אצבע אלהים הוא (שמות ח) לקו י' מכות נמצא ליד שיש בה חמש אצבעות חמשים מכות: **אל תפן אל און.** אל תהרהר אחר מדת הדין כי יש מצירים יותר ממך כי טוב לך זה החמשים מכות מעוני והרי יש לך כסף וזהב וקרקעות ועדיין הקב"ה מרחם עליך יותר מהרבה בני אדם שהן עניים: **חמת מלך.** היינו צער שבאה לו חימה מאת המקום. מלאכי מות היינו חולה שנוטה למות: **יכפרנה.** יקנחנה: **בעי רמי בר חמא אבי אביו.** של מת ואחי אביו של מת איזה מהן קודם. ומשום דתרווייהו אתו לירש את המת מכח אבי המת קא בעי לה: **בנכסי עשו.** מיתה נקט בעשו שהוא רשע ולא ביעקב: **האב קודם לירש את בנו לכל יוצאי ירכו.** נמצא אברהם יורש את יצחק מקמי ישמעאל והלכך כיון דתרווייהו מכח יצחק קאתו הרי הוא כאילו יורש יצחק את עשו וחוזר אברהם ויורש את יצחק בנו כדאמרן בריש פירקין [קח:] שהאב קודם לאחין דכי היכי דדרשינן [קטו.] אין לו בן עיין עליו הכי נמי דרשינן בכל קרובים וגבי אבי המת נמי דרשינן אם אין לו אב ונתתם את נחלתו לאחיו [במדבר כז] עיין עליו שאם יש ליצחק שום יורש דראוי לירשו יצא במקומו והיינו אברהם שקודם לישמעאל וכן הלכה:

אגב

כי על זה בחרת מעוני. טוב לך במכות הללו ממה שהיית עני דעשיר היה דלא מלינו שהפסיד איוב אלא בהמות אבל קרקעות וכסף וזהב לא הפסיד אע"ג דקאמר ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה (איוב א) מתנחם היה על הפסדו שלא היה לו לחוש שבמותו לא יוליך כלום עמו כדכתיב בקהלת (ה יד) ומאומה לא ישא בעמלו שיולך בידו והא דכתיב (רישיה דקרא) (איוב מב) ויתנו לו איש קשיטה אחת ונזם זהב אחד לא מפני שהיה עני אלא דורון היו מביאין לו:

[ו]**אבי האב ואחיו.** כגון אברהם ויעקב בנכסי עשו מהו אמר רבא תא שמע האב קודם לבן ש"מ שאברהם קודם לפי טעותו לא היה בן יורש את אביו אלא אב קודם כל שעה לבן שהיה סבור שאברהם יורש כשימות עשו ויפלו הנכסים לפני יצחק ולדבריו שהיה סבור שאברהם קודם ליעקב אין בן יורש את אביו:

ושהיה

עין משפט נר מצוה

כז א מיי' פ"א מהל' נחלות הלכה ג סמג עשין לו טוש"ע ח"מ סי' רעו סעיף א:

רבינו גרשום

שלא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכם. אלא אותו ק"ו שאתם מבקשים ומביאין ראיה שתירש מופרך ומוקשה הוא משום דמה לבת בנו בדין הוא שתירש קודם לבת שכן יפה כחה במקום אחי אביה דהיא עומדת במקום אביה ויורשת עם אחי אביה. תאמר בבתו אע"ג דאתיא מכחו דתירשנו שכן הורע כחה במקום אחין שאינה נוטלת ירושה במקום אחיה דהבן קודם לבת. וכתיב במעשה בנימין כשנתפייסו אחיו עמו השבטים ואמרו ירושת פליטה לבנימין. מאי ירושת פליטה התקינו שלא תירש בת הבן עם האחין של אביה לפי שלא היו רוצין שלא יתמעט השבט ולא תסוב נחלתו משבט לשבט שאילמלי תירש והיתה רוצה לינשא לשבט אחר תסוב נחלתם לשבט אחר אע"פ שבהיתר היא עושה שכשהזהירה תורה לא תסוב נחלה ממטה למטה אחר לאותן שעמדו על הר סיני בלבד הזהירה ולא לדורות שכתוב בפרשה זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' ואמר ולא תסוב וגו' מכלל דהוראת שעה היתה ולאו לדורות והכי קאמר לקמן בהאי פירקין ועכשיו התקינו לבנימין שלא תירש בת הבן עם האחין כדי שלא תסוב נחלה אבל אם רוצה לינשא לאחד משבטה תירש עם האחין: אשר אין חליפות למו זה שלא הניח תלמיד. תחתיו שלא רצה ללמד תורה לאחרים. דין גרמיה דעשיראה ביר. שהיה שומר (ונכנס המגיהמן) (השן) של בנו הקטן ומפני עגמת נפש. ואם איתא דר' יוחנן [הוא דאמר] שלא הניח בן היינו רשע הרי איהו לא הניח בן דכולן מתו בחייו ולא הוה קרי לנפשיה רשע אלא תסתיים דהוא דאמר זה שלא הניח תלמיד: לבי טמיא. לבית אבל נפיק מאטב"ח ומאלב"ם אבל: אלא למאן דשכיב בלא בני. מפני עגמת נפש אי הוה אמר דהוא רשע לא אזיל לבי טמיא רשע: הא דידיה. כלומר משמו היה אומר שלא הניח תלמיד. ומשמיה דרביה אמר זה שלא הניח בן: כי יד אלוה נגעה בי. דהיינו חמשים מכות דגמרי' יד דהכא מן וירא ישראל את היד הגדולה שבאצבע של הקב"ה לקו י' מכות ועל הים לקו נ' מכות דהתם ראו כל היד מחלקת לנ' מכות. ומאי (אוהרו) [אהדרו] ליה חבריה לאיוב השמר אל תפן אל און. כלומר אם היית משמר עצמך ולא היית חוטא לא היו מגיעין לך כל זה ועל זה שעשה לך הקב"ה בחרת מעוני כלומר מוטב לך שחלקה בנ' מכות יותר מעוני: חמת מלך. מלכו של עולם היינו צער מלאך המות היינו חולה ילך אצל חכם והוא יכפרנה שמבקש רחמים והוא יצילנו: **פיסקא** האב קודם לכל יוצאי ירכו בנכסי בנו. היכא דאינן לבנו לא בן ולא בת הוא קודם לאחיו של מת. ובעי רמי בר חמא אבי האב ואחי האב כגון אברהם שהוא אבי אביו של עשו וישמעאל שהוא אחי יצחק אביו של עשו בנכסי עשו שמת בלא יורש ויצחק אביו ליתיה איזה מהן קודם אברהם שהוא אבי אביו של עשו או ישמעאל אחי יצחק: אמר רבא ת"ש. ממתני' דקתני האב קודם לכל יוצאי ירכו א) דיצחק וישמעאל מכח מאן קאתו מכח אברהם אביהן משום הכי דין הוא שיקדים אברהם היכא דליתיה ליצחק:

מסורת הש"ס

א) לקמן קמא., ב) ברכות ה:, ג) מו"ק כח: ע"ש, ד) [שופטים כא], ה) [רשב"ם מ"ג], ו) עיין לע"ע.

תורה אור השלם

1. ויאמרו ירשת פליטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל: שופטים כא יז
2. ואל בני ישראל תדבר לאמר איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו: במדבר כז ח
3. יום עברה היום ההוא יום צרה ומצוקה יום שאה ומשואה יום חשך ואפלה יום ענן וערפל: צפניה א טו
4. ישמע אל ויענם וישב קדם סלה אשר אין חליפות למו ולא יראו אלהים: תהלים נה כ
5. אל תבכו למת ואל תנדו לו בכו בכו להלך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו: ירמיהו כב י
6. והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבתיו וכי מת יואב שר הצבא ויאמר הדד אל פרעה שלחני ואלך אל ארצי: מלכים א יא כא
7. מבני יואב עבדיה בן יחיאל ועמו מאתים ושמנה עשר הזכרים: עזרא ח ט
8. חנני חנני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי: איוב יט כא
9. השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעני: איוב לו כא
10. חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה: משלי טז יד

הגהות הב"ח

(א) גמ' תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר תלמיד דאמר וכו' ביר תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר: (ב) שם להולך בלא בנים והיינו בן לוי: (ג) רשב"ם ד"ה שלא תירש וכו' מגיע הרבה אחד מן הנחלה: (ד) ד"ה דין גרמא וכו' לא היה אומר. נ"ב ונלמד הכי נמי יש לפרש דלא מיתה נחמה כדאמר ליה לנחמו לעולו קא מנהגו ליה שמואל לפני שאינו לו כבר מות ובגמ' ה"ג ע"ש:

מוסף רש"י

דין גרמא דעשיראה ביר. זה עלם של בן עשירי שמת לו. ביר כמו בר, ולר עלם פחות מכשעורה ממנו שלוני מנחמת בתגע והיה מאתו קשור בקתרו לפנחם נפש (ברכות ה:).

א) נ"ל כיון דישמעאל נמי יוצאי ירכו של אברהם כמו יצחק ולפיכך אברהם קודם דהאב קודם לכל יוצאי ירכו.